

PIEREDZE PILSĒTĀ
KRIŠJĀŅA BARONA KONFERENCE
9.–10.11.2022.

LNB Konferenču centrā Rīgā, Mūkusalas ielā 3, -1. stāvā

REFERĀTU KOPSAVILKUMI

UDK 0(082)

Kr650

Sastādītāji **Elina Gailīte, Gatis Ozoliņš**

Mākslinieks **Krišs Salmanis**

Redaktore **Rīta Grīnvalde**

ISBN 978-9984-893-66-2

© LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, izdevums, 2022

© Elīna Gailīte, Gatis Ozoliņš, sastādījums, teksts, 2022

© Biruta Auriņa, Ingus Barovskis, Līna Birzaka-Priekule, Rīta Broka, Dace Bula, Eva Eglāja-Kristšone, Ieva Garda-Rozenberga, Rīta Grīnvalde, Sigita Ignatjeva, Liāna Ivete Beņķe, Justīne Jaudzema, Angelika Juško-Štekele, Laine Kristberga, Anda Kuduma, Janīna Kursīte, Otto Ņenga, Aigars Lielbārdis, Māra Mellēna, Uģis Nastevičs, Artis Ostups, Guntis Pakalns, Olga Senkāne, Una Smilgaine, Dina Suhanova, Māra Traumane, Kārlis Vērdiņš, Ieva Vīvere, teksts, 2022

© Krišs Salmanis, dizains, 2022

Konferenci organizē LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta
Latviešu folkloras krātuve

Pilsētas pieredzēšana

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuve 2022. gada 9.–10. novembrī organizē ikgadējo Krišjāņa Barona konferenci, kas šoreiz veltīta pilsētas pētniecībai no folkloristikas un citu zinātnes nozaru skatupunkta.

Pilsētas veidojušās kā kopienas noteiktā vietā un laikā ar tām raksturīgām institūcijām, pārvaldi, sociālajām un profesiju grupām, arhitektūru, vidi, reljefu, transporta sistēmu, emocijām, tradīcijām, dzīvesveidu. Pilsētas aizvien turpina iemiesot mobilitāti, inovācijas un izmaiņas, kas pārveido cilvēkiem ierastās tehnoloģijas, dzīvesstilu, domāšanas un rīcības ātrumu, identitātes un piederības izjūtu, izglītības un kultūras iespējas.

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta vadošās pētnieces Daces Bulas plenārsēdes lekcijā "Urbānā solastalģija: Rīgas priekšpilsētu mitināšanās stāsti" un 25 konferencei pieteiktajos referātos pilsēta tiek izvērtēta kā daudzpusīgas pieredzes telpa, sevišķi pievēršoties urbāno identitāšu ainavas daudzslāņainībai, pilsētas pieredzēšanai, semiotikai, folkloras un modernās pilsētas pētniecībai no literatūrās, mākslas, arhitektūras un folkloristikas perspektīvas. Referāti rosina uz padziļinātu un daudzpusīgu pilsētvides izpēti un atklāj dažādo pētnieku pieredzi. Tāpat zinātnieki mudina sabiedrību, sevišķi pilsētas apkaimju grupas, iesaistīties kopīgā sarunā par pilsētvidi un urbāno dzīvesveidu. Konferences dalībnieki pārstāv vairākas Latvijas izglītības un zinātnes institūcijas: Latvijas Universitāti, Latvijas Mākslas akadēmiju, Latvijas Kultūras akadēmiju, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju, Liepājas Universitāti, Valsts izglītības satura centru.

Konference tiek organizēta Latvijas Zinātnes padomes projektā "Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas, vietas mantojums" (Izp-2020/1-0096) un Valsts pētījumu programmā "Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide" (VPP-LETONIKA-2021/1-0008)

Trešdiena, 9. novembris

Konferences atklāšana

11.15 Ievadvārdi

11.20 LU LFMI direktores Evas Eglājas-Kristsones uzruna

Plenārsēde. Vadītājs Gatis Ozoliņš

11.30 **Dace Bula.** Urbānā solastalģija: Rīgas priekšpilsētu mitināšanās stāsti

12.10 Diskusija

I sēde "Identitāšu ainavas: māksla, kultūra, vide".

Vadītāja Ieva Garda-Rozenberga

12.20 **Māra Traumane.** Piederība un pilsētas apguve kustībā "Nebijušu sajūtu restaurēšanas darbnīcas" mākslinieku loka tekstos, dziesmās un akcijās

12.40 **Dina Suhanova.** Praktiskā pilsētu pētniecība un eksperimentāla urbānās pieredzes veidošana – arhitektūras vasaras skolas

13.00 **Liāna Ivete Beņķe.** Baltijas stāsti: daudzveidīgu kultūras iniciatīvu loma pilsētvīdes attīstībā un kopienu stiprināšanā

13.20 **Biruta Auriņa.** Andrejsala kā laikmēģīgās mākslas un kultūras centrs

13.40 Pārtraukums

II sēde "Identitāšu ainavas: vēsture,

kultūra, vide". Vadītāja Ieva Vīvere

14.40 **Sigita Ignatjeva, Anda Kuduma.** Vietas identitāte: Liepājas pieredze divu Gūtmaņu radošajā dzīvē

15.00 **Ieva Garda-Rozenberga.** Latvijas romu vietas un identitātes mīļietekmes

15.20 **Rita Broka.** Pilsētas audums. Vietas pieredzes loma Rūdolfa Heimrāta skolas pārstāvju radošajā darbā

15.40 **Laine Kristberga, Līna Birzaka-Priekule.** Mākslas dienas Rīgas pilsētvīdē vēlinā sociālisma periodā

16.00 Kafijas pauze

III sēde "Pilsētas semiotika".

Vadītājs Aigars Lielbārdis

16.20 **Olga Senkāne.** Kapsēta pilsētā: kultūrsemiotisks ieskaits Rēzeknes ebreju kapu dekoratīvajā grafikā

16.40 **Otto Ķenga.** Astoņstaru zvaigznes reprezentācijas 1934.–1940. gadā publikajās iekš- un ārtelpās

17.00 **Rita Grinvalde.** Zili dzeltenā Rīga: solidaritātes zīmes pilsētvīdē

18.00 Kolektīvās monogrāfijas "Dzīve līdzās ostai" (zin. red. Dace Bula) atvēršana

Ceturtdiena, 10. novembris

IV sēde "Flanērisms un modernā pilsēta latviešu rakstniecībā".

Vadītājs Benedikts Kalnačs

11.10 **Artis Ostups**. Rīgas flanērisms: Valtera Benjamina "Stereoskops" un Jāņa Sudrabkalna "Ieslodzītie gaiji"

11.30 **Kārlis Vērdiņš**. Latviešu flâneuse: Tijas Bangas romāna "Sieviete" varones pilsētā

11.50 **Eva Eglāja-Kristone**. Pilsēta un patēriņš sieviešu autobiogrāfiskajā rakstībā

V sēde "Pilsēta un folklorā".

Vadītāja Una Smilgaine

12.15 **Aigars Lielbārdis**. Lauku un pilsētvides tradīciju saskare dziednieku praksēs mūsdienās

12.35 **Angelika Juško-Štekele**. Pilsētas koncepts latgaliešu pasākās

12.55 **Janīna Kursīte, Ingus Barovskis**. Laucinieks pilsētā: individuālā pieredze lauka pētījumu materiālos

13.15 **Uģis Nastevičs**. Latvijas un latviešu tēls jārpaņu tvīterī: pieredze pilsētā

13.35 Pārtraukums

VI sēde "Pilsētas pieredzēšana: naratīvi, atmiņas un vietas I".

Vadītājs Toms Ķencis

14.30 **Gatis Ozoliņš**. Dzīvojot pilsētā: nostāsti un atmiņas par ikdienu Pārdaugavā

14.50 **Una Smilgaine**. Vietas izjūta Lucavsalā: Gunāra Indriksona piemērs

15.10 **Ieva Vīvere**. Mazie lielpilsētas naratīvi: lucavsalietes Zeltas Indriksones dienasgrāmatas

15.30 **Guntis Pakalns**. Ieskats Šampētera etnogrāfijā

15.50 Kafijas pauze

VII sēde "Pilsētas pieredzēšana: naratīvi, atmiņas un vietas II".

Vadītāja Ilze Ļaksa-Timinska

16.10 **Māra Mellēna**. Folkloras festivāls pilsētvīdē

16.30 **Justīne Jaudzema**. Folkloras kopas pilsētā: repertuāra veidošanas problemātika

16.50 **Eliņa Gailīte**. Dejošana pilsētā: tautas deju un skatuvisko tautas deju pārstāvju skatījums

17.30 Pastaiga pa Pārdaugavu

Dace Bula

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

dace.bula@lulfmi.lv

Urbānā solastalgija: Rīgas priekšpilsētu mitināšanās stāsti

Referāta centrā ir vides filozofa Glēna Albrehta ieviestais koncepts solastalgija. Tas apzīmē cilvēka dzīvestelpas pārveides raisītu negatīvu emocionālo pieredzi un pieder plašākai laikmetam raksturīgu afektu grupai, kuru cēlonis ir vides pārmaiņas. Otrs priekšlasījuma smaguma centrs ir mitināšanās jēdziens, kas saistīts ar klasisko fenomenoloģijas atziņu, ka eksistēt neizbēgami nozīmē atrasties pasaulē – mājot, mitināties. Kopsolī ar vairākiem mūsdienu humanitāro un sociālo zinātņu virzieniem referāts pievēršas cilvēka nomitinātības, cilvēka un vides attiecību ķermeniskajai un emocionālajai pusei. Tas aplūko mutvārdu naratīvu kā vielu mitināšanās pieredzes izpētei.

Pētījuma empīriskais materiāls ir ekonaratīvi, kas dokumentēti vairākās Rīgas ūdensmalu apkaimēs. Kādreizējās priekšpilsētas, pievienojoties galvaspilsētai un kļūstot par ostas kaimiņapkaimēm, pieredzējušas drastiskus ierastās vides pārveidojumus. Vietas identitātes maiņa ir viena no svarīgākajām tēmām iedzīvotāju stāstītajā, ietilpinot dažādus motīvus – mājvietu atstāšana, zaudētās ūdensmalas, pieredzētās ekolikstas. Referāts problematizē vides nemiera vietu un iederību mūsdienu pamattraumes komunikatīvajā tradīcijā.

Referāts sagatavots Valsts pētījumu programmas "Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai" projektā "Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide" (VPP-Letonika-2021/1-0008).

Biruta Auriņa

Latvijas Mākslas akadēmija

birutaurina11@gmail.com

Andrejsala kā laikmetīgās mākslas un kultūras centrs

Jebkuras sētas nojaukšana, slēgta pagalma atvēršana, pamestu ēku funkciju modifikācija un pielāgošana dod papildu platību, telpu un paplašina pilsētas teritoriju. Andrejsala ir viens no Rīgas pilsētas vēsturiskajiem industriālajiem apbūves kvartāliem, kas aplūkojams kā specifisku būvju un infrastruktūras kopums, kurā novērojams pakāpenisks process, kā no ostas vajadzībām pielāgotas teritorijas norisinās jaunu funkciju adaptēšana un integrācija pilsētvidē. Teritorija līdz pat 2006. gadam bija iekļauta ostas slēgtajā zonā un nebija pieejama pilsētas iedzīvotājiem. Kopš 2006. gada norisinājās pakāpeniska Andrejsalas integrācija pilsētvidē, šo vietu "uzliekot atpakaļ uz kartes" dažādu radošo nozaru pārstāvjiem.

Andrejsala ir viens no tā sauktajiem aizmirstajiem industriālajiem rajoniem, kurā norisinājās apzināts ģentrifikācijas process – panīkušas pilsētas teritorijas pārveidošana par ekskluzīvu rajonu, pārmaiņas piedzīvojot ne tikai tās urbānajai telpai, bet arī sociālajai videi. Kultūras institūciju, pilsētas plānotāju, attīstītāju un investoru sadarbība, veidojot kādu jaunu teritoriju, ir pasaulē izplatīta prakse ar vairākiem veiksmīgiem piemēriem. Mākslinieku kolonija un aktivitātes ir tas, kas palīdz mainīt konkrētās teritorijas tēlu un vidi. Andrejsalu var uzlūkot kā piemēru, kurā ar diezgan eksperimentālu pieeju norisinājās dažādi radošie procesi, turklāt jau sākotnēji no attīstītāju un ostas administrācijas puses šīs aktivitātes bija ieplānotas kā pagaidu norises – itin kā ģenerālmēģinājums pirms grandiozā Laikmetīgās mākslas muzeja projekta.

Bijusī Andrejostas teritorija uz kādu laiku kļuva ne tikai par laikmetīgās mākslas centru, kur sevi varēja realizēt jaunie mākslinieki, bet pilsētas iedzīvotājiem tā saistījās ar sportiskām aktivitātēm un izklaides iespējām. Šim rajonam laika gaitā formējās jauna identitāte. Tas, vai bijusī slēgtā un industriālā teritorija joprojām ir kā kultūras un mākslas orientieris pilsētas kartē, ir diskutējams jautājums, kas noskaidrojams, apzinot un pētot Andrejsalas neseno vēsturi, atskatoties uz notikumiem, kas norisinājušies pēdējās divās desmitgadēs.

Liāna Ivete Beņķe

Biedrība "Culture Crab"; Latvijas Mākslas akadēmijas Laikmetīgās mākslas, dizaina un arhitektūras institūts

liana.benke@gmail.com

Baltijas stāsti: daudzveidīgu kultūras iniciatīvu loma pilsētvides attīstībā un kopienu stiprināšanā

Sadarbojoties Latvijas, Lietuvas un Igaunijas pilsētplānošanas, kopienu attīstības un kultūras ekspertiem, 2021. gadā tika izdota grāmata "Baltijas stāsti" ("Baltic Stories: a visual guide to spaces of culture and the people behind them"). Tā piedāvā ieskatu daudzveidīgās un neierastās kultūras iniciatīvās ar būtisku ietekmi uz pilsētvidi, iedzīvotāju piederības izjūtu un ikdienas pieredzi. Iniciatīvu vidū ir ielu mākslas festivāls Tartu, teātra festivāls Rīgā un draugu aizsākta radio stacija Viļņā, kā arī zaļi pilsētas dārzi, inovatīvi muzeji, neparastas laikmetīgās mākslas telpas un pagrimstošs, bet joprojām aktuāls padomju arhitektūras mantojums. Izdevums demonstrē kultūras procesu dažādību, kā arī to plašo ietekmi uz vietu attīstības procesiem un otrādi – kā telpa veido kultūru.

Vai kaimiņu kopīgas rūpes par pagalmu var uzskatīt par kultūras aktivitāti? Kā ar ielu mākslu, dārzeņu audzēšanu kopienas dārzā, aktivistu izveidotu upes prāmi vai vietējo burāšanas skolu? Ņemot vērā to, ka kultūrpolitika aizvien vairāk uzsver pilsoniskās iesaistes stiprināšanu, "Baltijas stāsti" izaicina tradicionālās kultūras definīcijas robežas, izceļot arī oficiāli mazāk atzītas prakses, kam ir būtiska nozīme cilvēku dzīvēs. Pilsētu attīstības jomā kultūra arvien biežāk tiek uztverta kā rīks: gan kā pamats radošajām industrijām, gan kā potenciāls risinājums integrācijai un vietējo kopienu stiprināšanai. Pilsētplānotāji un politikas veidotāji pievēršas kultūras praksēm, atzīstot tās par atslēgas resursu ilgtspējīgu pilsētu veidošanā. Šādos apstākļos nepieciešama padziļināta analīze un izpratne par šobrīd reāli eksistējošām "neformālās" kultūras parādībām – vietējiem resursiem, attiecībām, vērtībām un īpašībām, kas, iespējams, neiekļaujas pašreizējā politikas dienaskārtībā un varas struktūrās.

"Baltijas stāstu" fokusā ir daudzveidīgas kultūras prakses, kas vienlaikus kalpo arī sociāliem mērķim un ir kļuvušas par daļu no vietējo kopienu struktūras un identitātes. Atsaucoties uz konkrētiem piemēriem no mazām un lielām Baltijas pilsētām, referātā tiks stāstīts par efektīvām, jēgpilnām un pārsteidzošām urbānās vietrades praksēm, kā arī kultūras lomu pilsētu iedzīvotāju kopības izjūtas veidošanā un dzīves kvalitātes uzlabošanā.

Rita Broka

Latvijas Mākslas akadēmija Latvijas Mākslas akadēmija

rlbroka@gmail.com

Pilsētas audums. Vietas pieredzes loma Rūdolfā Heimrāta skolas pārstāvju radošajā darbā

20. gadsimta 60. gados Latvijas vizuālajā mākslā parādījās jauna mākslinieciskā tēla izteiksmes forma – gobelēns. No vēsturiskajiem flāmu un franču audumiem, ko darināja profesionāli audēji pēc mākslinieka izstrādāta meta, to konceptuāli atšķīra vienpersoniskais autora izpildījums, kas pirmām kārtām nozīmēja improvizācijas ienākšanu aušanas procesā. Pieturoties pie klasiski gludi austās tehnikas, mākslinieks gobelēnā varēja izaust reālistiski uztveramu sižetu, bet, ļaujoties eksperimentiem ar šķiedras tipu, krāsu, faktūru un aušanas paņēmieniem, kļuva iespējams iemiesot sajūtu pieredzi, attīstot to par sava veida multisensorās uztveres izpausmes formu. Tā rezultātā tēla atveidā aktīvu vietu sāka ieņemt šķiedras materialitātes un auduma tehniskā izpildījuma variāciju taktilā ekspresija. Šāds tēlveides paņēmiens, sākot ar 20. gadsimta 70. gadiem, kļuva par Rūdolfā Heimrāta veidotās tekstilmāksla skolas raksturīgu pazīmi. Audumos tēloto tēmu vidū par visplašāk interpretēto motīvu kļuva ainava.

Referāta mērķis ir sniegt ieskatu Rūdolfā Heimrāta skolas tekstilmākslinieku radošajā darbā, atsedzot pilsētas pieredzes lomu gobelēna tēla izvēlē un realizācijā. Radošās darbības piemēros tiks analizētas mākslinieku attiecības ar apdzīvojamo vidi un to ietekmi tēlu formācijā un attīstībā. Īpaša uzmanība tiks veltīta urbānās un lauku vides pieredzes sadursmes katalizējošajam efektam radošajā darbā. Šajā kontekstā tiks apskatīta mākslinieku radīto gobelēnu tēli – kur pilsēta parādās kā vispārināts kompozīcijas koptēls, šeit minot Edītes Pauls-Vigneris, Rutas Bogustovas, Pētera Sidara, Egila Rozenberga gobelēnus; pilsēta figurē kā emociju kontrastelements saskarsmē ar lauku vidi – kā to uzskatāmi var vērot Ingas Skujiņas un arī Dzintras Vilks gobelēnos; pilsēta kā ignorētais motīvs, kas mākslinieku-pilsētnieku daudzskaitlīgo ainavu tēlos neatklājas vispār, kā, piemēram, Aijas Baumanes, Ilmas Austrīņas un Zintas Beimanes radošajā darbā.

Pētījums balstīts lietisko, ikonogrāfisko un rakstisko avotu, kā arī mākslinieku sniegto interviju analizē, autoetnogrāfiskos lauka pētījumos, klātienē apsekojot māksliniekiem nozīmīgas vietas pilsētā un ārpus tās.

Eva Eglāja-Kristone

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

eva.eglaja@lulfi.lv

Pilsēta un patēriņš sieviešu autobiogrāfiskajā rakstībā

Sievietes intensīvāka klātbūtne pilsētvidē vērojama, kad pilsētas pārvērtās par industrializācijas objektu un urbanizācijas dēļ pieauga patērētājkultūras nozīmība. Ja vēl 19. gadsimta izskaņā sievietēm ir sarežģīta saikne ar patēriņu, jo īpaši tāpēc, ka viņas ir gan patēriņa objekts, gan arī subjekts, un viņām nav tādas pašas brīvības staigāt pa ielām kā vīrietim, tad pēc Pirmā pasaules kara situācija mainās, sievietes kļuva emocionāli un materiāli neatkarīgākas un pilsētā iekļautākas. Daudzi starpkaru perioda pētnieki "patēriņa kultūru" uzskatīja par "modernitātes būtību" un cieši saistīja ar sieviešu tieksmi pēc modes aktualitātēm. Pastaigas pilsētā jeb "ielu iekarošana" (Vulfa), iepirkšanās, kafejnīcas, modes preces, populārās kultūras patēriņš palēnām top par pilsētnieces ikdienu. Tehnoloģiskā progresa, rūpniecības un administratīvo pakalpojumu paplašināšanās radīja daudz darbavietu pilsētās, un sievietes, laikmeta aculiecinieces, savos naratīvos atspoguļo, kā šis pavērsiens jaunām sievietēm nodrošināja neatkarīgus ienākumus un paplašināja brīvā laika pavadīšanas iespējas.

Priekšlasījumā uzmanība tiks pievērsta tam, kā latviešu sieviešu rakstniecībā atspoguļots flanērisma un patēriņa dzimtes raksturs, un šo atklājumu lokalizēšanai debatēs par modernitāti starpkaru Eiropā. Kā sieviešu rakstniecība atspoguļo apstākļus, kad sievietēm ir vienādas brīvā laika iespējas, privilēģijas un nauda, lai iesaistītos pilsētas dzīvē? Vai pastāv saikne starp pastaigām un radošumu? Kā sieviešu rakstniecībā atklātā patēriņa kultūra palīdz analizēt 20. gadsimta sākuma identitātes politiku un dzimumu dinamiku?

Iespēju tuvāk paraudzēties uz iekļaušanos pilsētā, konkrēti, Londonas metropolē, sniedz ārlietu dienesta darbinieces un tulkotājas Margarētas Grosvaldes dienasgrāmata, atklājot, kā autobiogrāfiskajā rakstībā iepazītas un fiksētas Londonas vietas kopš 1919. gada, kad Margarēta uzsāk sekretāres darbu Latvijas pārstāvniecībā. Laiks un vieta sasaucas ar modernisma literatūras un ģeokritikas kontekstā jau daudz pētītajām rakstnieces Virdžīnijas Vulfas attieksmēm ar Londonu caur dienasgrāmatām un prozu un ar Igaunijas sūtni Lielbritānijā Oskara Kallasa dzīvesbiedres, somu rakstnieces Aino Kallasas atmiņām un dienasgrāmatām (1921–1926), kas tiks pastarpināti pieminētas.

Elīna Gailīte

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts; Latvijas Kultūras akadēmija

elina.gailite@lulfmi.lv

Dejošana pilsētā: tautas deju un skatuvisko tautas deju pārstāvju skatījums

Dejošana vēsturiski ir nozīmīga pilsētas kultūras sastāvdaļa. Dažādi deju žanri izpildīti gan iekštelpās, gan brīvā dabā daudzveidīgos pasākumos kā grupās, tā individuāli. Šajā referātā tiks analizēta tautas deju un skatuvisko tautas deju pārstāvju pieredze pilsētā. Tautas deju grupā iekļauti tie, kuri dejo dančus, tautas dejas gan kā priekšnesumu, gan bez skatītājiem tikai savam priekam, savukārt skatuvisko tautas deju grupā ir tautas deju ansambļu, kolektīvu un līdzīgu deju grupu dalībnieki. Dejojāji ik nedēļu satiekas mēģinājumos, veido kopienu, kura uztur nemateriālo kultūras mantojumu, stiprina latvisko identitāti un atpūšas no ikdienas pilsētas ritma.

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta pētnieku īstenotā projekta "Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas un vietas mantojums" ietvaros intervēti tautas deju un skatuvisko tautas deju pārstāvji, lielākoties kolektīvu un grupu vadītājas(-i), kuri darbojas vai darbojušies Pārdaugavā. Rīgas kreisais krasts izvēlēts, lai labāk izprastu kādas pilsētas daļas nozīmi dejas jomas funkcionēšanā, kā arī tas ir centrālais izpētes lauks projektā. Intervijās iezīmējās daudzveidīgs jautājumu loks – kolektīvu un grupu darbības vēsturiskā nozīme un attīstība apkaimē, kolektīvu vadītāju redzējums, vadītāju loma dejojāju dzīvē un kopības uzturēšanā, tāpat arī žanru atšķirības un līdzības, kas ļauj izziņātās jomas pārstāvjus skatīt kā vienotu dejas kopienu, repertuāra veidošanās, ko ietekmē Deju svētku repertuārs, tāpat arhīvu materiāli un teicēju atmiņas. Intervijās runāts arī par pilsētas lomu dejojāju ikdienā. Lai arī šķietami tautas deju un skatuvisko tautas deju pārstāvju ikdiena ir ļoti atšķirīga, tomēr intervijās iezīmējās daudz kopīgā. Viņu motivācija dejojot darbības principi ir līdzīgi. Abu virzienu dejojāji veido dejas sabiedrību, kura sekmē kultūras vērtību saglabāšanu pilsētas cilvēkam, raugoties gan no pašu, gan skatītāju perspektīvas. Referāts sniegs pietuvinātu redzējumu dejas videi pilsētā, lai fiksētu šī brīža deju prakses izpausmes un vērtību.

Ieva Garda-Rozenberga

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

ieva.garda@lulfmi.lv

Latvijas romu vietas un identitātes mijietekmes

Attiecības starp cilvēkiem, kultūru, vēsturi un vidi ir jauna zināšanu joma, ko sekmējis vides pavērsiens humanitārajās un sociālajās zinātnēs. Tas koncentrējas uz cilvēka vērtību, ideju, vēstures, domāšanas, reliģijas un komunikācijas izpēti un cilvēku attiecībām ar apkārtni, tostarp vietas un identitātes jautājumiem.

Viens no veidiem, kā pētīt prakses un pieredzes, kas veido cilvēka, vietas un apkārtnes vides attiecības, ir izmantot mutvārdu vēstures pieeju. Tamdēļ, balstoties pieņēmumā, ka vietas un identitātes mijsakarības vislabāk izprotamas stāstītāja visa dzīves gājuma un stāsta par to kontekstā, priekšlasījumā tiks analizētas 29 Latvijas romu atmiņas, ar kurām viņi dalījušies dzīvesstāstu intervijās.

Lai gan ir daudz pētījumu par romu atstumtību un sociāli nelabvēlīgajiem apstākļiem, salīdzinoši maz ir rakstīts par romu mijattiecībām ar vietu. Visbiežāk tiek apgalvots, ka romiem nepiemīt vietas identitāte vai piederības izjūta vietai. Pētījumi, kas norādītu, ka romiem, līdzīgi kā citām sabiedrības grupām, vietas jēdziens ir cieši saistīts ar to identitātes, atmiņas, emociju un vērtību veidošanos, sastopami reti. Šī pētījuma gaitā secināts, ka romiem, neskatoties uz nostalgiskajām atmiņām par nomadisko dzīvesveidu, tomēr raksturīga vietas identitāte un vietas piesaistes izjūta, ko pamatā veido tiem ierastā sociālā mijiedarbība, etniskās tradīcijas un apkārtnē vide. Tāpat iespējams secināt, ka 20. gadsimta politisko režīmu maiņas un emigrācijas viņi pēc neatkarības atjaunošanas 90. gados ir ietekmējuši ne tikai romu skaitu Latvijā, bet arī pārvaldītu un piespiedu pārvietošanos, apmešanos un iekārtošanos uz dzīvi ne tikai citā/jaunā, bet nereti arī noteiktā vietā. Līdztekus arī vērojams, ka intervijā – sociālā mijiedarbībā starp pētnieku un stāstītāju – atbildes, kas skar romu etnicitāti un kultūras īpatnības, nereti veidojas kā saspēle starp grupas paštēlu un sabiedrības priekšstatiem par grupu.

Rīta Grīnvalde

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

rita.grinvalde@lulfmi.lv

Zili dzeltenā Rīga: solidaritātes zīmes pilsētvidē

Krievijas karaspēka iebrukums Ukrainā 2022. gada 24. februārī izraisīja tūlītēju demokrātisko valstu nosodījumu – gan oficiālā līmenī, gan sabiedrībā kopumā. Līdztekus praktiskajai palīdzībai, ko kara postītajai Ukrainai jau drīz steidza sniegt Latvijas iedzīvotāji (ziedojumi, kara bēgļu uzņemšana, brīvprātīgais darbs), nozīme ir bijusi arī principiālas nostājas paušanai un simboliskajam atbalstam publiskajā telpā.

Ukrainas karogs un tā krāsu kods ir bijis visbiežāk izmantotais izteiksmes līdzeklis solidaritātes paušanai kā virtuālajā komunikācijā, tā fiziskajā telpā. Rīgas pilsētvidē – īpaši galvaspilsētas centrā – zili dzelteno atbalsta zīmju blīvums radījis bezprecedenta gadījumu: Ukrainas karogi ir pie valsts iestādēm un skolām, pie dzīvojamo namu fasādēm, mājokļu logos un pie balkoniem, kafejnīcu un veikalu skatlogos. Zilās un dzeltenās krāsas iezīmējušas pilsētas sabiedrisko transportu un nereti arī personīgos auto, velosipēdus un pat bērnu ratiņus. Bieži Ukrainas karoga krāsas izmantotas apģērbā un aksesuāros – lentītēs, piespraudēs utt. 2022. gada pavasarī pat puķu dobes Rīgā bija iekoptas ar simbolisku vēstījumu, paužot atbalstu Ukrainai un tās iedzīvotājiem. Solidaritātes zīmes ir gan tipveida, piemēram, veikalā iegādāti karodziņi, gan individuālā radošuma izpausmes: pašu rokām gatavots vai dekorēts apģērbs, oriģināli ārtelpas elementu krāsojumi, zīmējumi, plakāti, tai skaitā protesta mākslas piemēri, kas redzami piketos, demonstrācijās, atbalsta koncertos un stihiski veidotajos Kalpaka bulvāra posmos iepretim Krievijas Federācijas vēstniecībai un Ukrainas vēstniecībai.

Referātā mērķis ir sniegt tipoloģisku un topogrāfisku zili dzelteno solidaritātes zīmju analīzi, izprast to lietojuma motivāciju un recepciju. Pētījuma centrā ir Rīgas publiskā telpa, un tā fokuss – urbānās kultūras dinamika kara kontekstā. Autore iztīrās vairākas pētnieciskās problēmas, tai skaitā pilsoniskā aktīvisma mobilizējošo lomu. Datu ieguvē un interpretācijā izmantota kombinēta metodoloģija: vizuālās etnogrāfijas pieeja un tiešsaistes aptaujā "Ukrainas karogi Latvijā" iesniegto atbilžu kvalitatīva analīze. Veiktas arī padziļinātās intervijas ar vizuālo reprezentāciju autoriem. Kā gadījuma analīzes piemērs tiks aplūkots Tērbatas iela – viena no Rīgas centra ielām, kurā atbalsts Ukrainai, kas cieš no Krievijas militārās agresijas un kara noziegumiem, ir bijis daudzveidīgs un nerimtīgs.

Sigita Ignatjeva, Anda Kuduma

Liepājas Universitātes Kurzemes Humanitārais institūts

sigita.ignatjeva@liepu.lv; andakuduma@inbox.lv

Vietas identitāte: Liepājas pieredze divu Gūtmaņu radošajā dzīvē

Divu Gūtmaņu – Olafa Gūtmaņa (1927–2012) un Egona Līva (1924–1989, istajā vārdā Egona Gūtmaņa) – dzīvē un radošajā darbībā Liepājai bijusi liela nozīme kā dzīvesvietai, profesionālo un radošo meklējumu, individuālās un kolektīvās identitātes sastāvdaļai. Šī pētījuma mērķis ir atklāt abu Gūtmaņu pilsētas pieredzi un tās reprezentāciju viņu autobiogrāfiskas un publicistiskas ievirzes darbos, izceļot konkrētu Liepājas vietu identitāti mijiedarbē ar abu rakstnieku individuālo identitāti. Pētījumā aplūkots, kā Liepājas topogrāfijas elementi atspoguļojas abu Gūtmaņu mentālajā kartē (cognitive/mental map).

Pētījumā ir izvērtēti O. Gūtmaņa un E. Līva profesionālās un radošās dzīves krustpunkti E. Līva Liepājas dzīves posmā pēc Otrā pasaules kara – 20. gadsimta 50. un 60. gados. O. Gūtmaņa kā Liepājas iedzimtā dzīves un radošās darbības veidotās pilsētas topogrāfiskās ainavas atspoguļojums kā dzejā, tā prozā (atmiņu tēlojumos, apcerēs, dienasgrāmatu ierakstos) ir visaptverošs – no vairākām bērības dzīves vietām pie Liepājas ezera līdz jūras piekrastei, kartējot nozīmīgākās vietas – ielas, parkus, skvērus, namus. E. Līva kā ienācēja pilsētas telpiskais uztvērumš, kas galvenokārt atspoguļots publicistiskās apcerēs, reportāžās, intervijās, dienasgrāmatu ierakstos, balstīts spilgtos Liepājas identitāti raksturojošos topogrāfiskos punktos, kas nozīmīgi bijuši abiem rakstniekiem, kā pilsētas laikraksta naminš Pasta ielā, osta, zvejniecības kolhozs “Boļševiks” un tā kultūras nams, Liepājas jūrskola u. c. Pētījumā izcelta abu rakstnieku gan ar Liepājas ostu un zvejniecību saistītā profesionālā darbība, gan viņu jaunrades veidošanās perspektīva saistībā ar Liepājas laikraksta “Komunisti” (“Kurzemes Vārds”) darbību, aktīvi iesaistoties Jauno autoru apvienības darbībā, kā arī izvērtēta abu rakstnieku nozīme Liepājas kultūrtelpas formēšanās procesā, gan ietekmējot konkrētas vietas, gan ietekmējoties no tām. Tiek atklāta abu Gūtmaņu aktīvā piesaiste vietai kā reālas darbības, tā emocionālā līmenī.

Pētījumā izmantota biogrāfiskā metode, kā arī vietas identitātes un vides psiholoģijas teorijas (H. M. Prošanskis u. c.) un M. Levickas, D. Viljamsa un Dž. Vaskes atziņas par indivīda un vietas savstarpējām attieksmēm, iekļaujot arī mentālo karšu konceptu (R. Daunss, D. Stea u. c.).

Justīne Jaudzema

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts; Latvijas Kultūras akadēmija

justine.jaudzema@lulfmi.lv

Folkloras kopas pilsētā: repertuāra veidošanas problemātika

Folkloras kopas un etnogrāfiskie ansambļi ieņem nozīmīgu lomu tradicionālās kultūras attīstībā Latvijā. Lai gan pirmie etnogrāfiskie ansambļi veidojušies jau 20. gadsimta 20. gados un tādi pastāvējuši arī PSRS okupācijas gados, tomēr par straujāko uzplaukuma laiku uzskatāmi 20. gadsimta 80. gadi kad sāka veidoties jaunas folkloras kopas. Šajā laikā veidojās folkloras kustība un radās arvien jaunas folkloras kopas, grupas un ansambļi. Vēlme dziedāt un muzicēt folkloras grupās ir tikai augusi, un Latvijas Nacionālā kultūras centra (LNKC) sniegtā informācija liecina, ka 2020. gadā Latvijā darbojās pavisam 253 kolektīvi.

Folkloras kopu un ansambļu repertuāra veidošanā nozīmīgi vairāki aspekti, kas ietver mantoto tradīciju, arhīvos pieejamās 19. un 20. gadsimta dziedāšanas tradīciju dokumentācijas, kā arī dziesmu repertuāra izvēli un attieksmi pret tradīciju. To lielā mērā ietekmē iepriekšējā pieredze, piemēram, padomju amatiermāksla un folkloras kustība atmodas laikā, tāpat arī periodiski notiekošās LNKC rīkotās skates un folkloras festivāli "Baltica".

Šajā priekšlasījumā uzmanība tiks pievērsta tam, kā repertuāra veidošanai pievēršas folkloras kopas, kuras pamatā darbojas pilsētā – Rīgā, Pārdaugavā. Tradicionālā uztverē tautasdziesmu rašanās tiek saistīta ar lauku, ne pilsētas vidi, līdz ar to folkloras materiāla mantošana biežāk tiek saistīta ar folkloras kopām, kuras darbojas Latvijas reģionos, arī nelielās vietās. Folkloras kopu skatēs nereti tiek vērsta uzmanība uz repertuāra izcelsmes vietu, tādēļ, domājot par folkloras ansambļiem, kuri darbojas pilsētā, jāpievēršas tam, kā šīs kopas izvēlas veidot repertuāru, kādiem aspektiem tiek pievērsta uzmanība šajā procesā un kāda loma tiek pievērsta mantotajam repertuāram, publicētajiem materiāliem, kā arī arhīvos pieejamajiem materiāliem. Priekšlasījumā tiks izmantotas LZP atbalstītā projekta "Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas un vietas mantojums" ietvaros veiktās intervijas ar Pārdaugavā mītošo folkloras kopu vadītājiem un dalībniekiem.

Pilsētas koncepts latgaliešu pasakās

Vēl aizvien plašākais latgaliešu pasaku kopoījums drukātā formātā ir lasāms Pētera Šmita fundamentālajā izdevumā "Latviešu pasakas un teikas" (1925–1936). Senākie latgaliešu pasaku pieraksti krājumā attiecināmi uz 19. gadsimta nogali, kad Latgalē vairāk nekā citos Latvijas novados bija saglabājies tradicionālais lauku dzīvesveids, lauku iedzīvotāju blīvums Latgalē bija pārliecinoši lielāks nekā citos Latvijas novados. Vienlaikus periodā līdz Pirmajam pasaules karam noticis straujš pilsētas iedzīvotāju skaita pieaugums, kas radis izpausmi arī pasakās, daudzveidīgi (vismaz 400 vārdlietojumos) atklājot pilsētas kā sava laika kultūrvides un dzīvesveida transformācijas reprezentētāju.

Pilsētas kā kultūras koncepta izpausmes ļauj analizēt pasaku naratīva īpatnībās formējušos kolektīvos priekšstatus par pilsētas kultūrvidi, kas aptver ne tikai pilsētu leksiskos apzīmējumus (*pilsāta*, *piļsāta*, *gorods*), nosaukumus (*Reiga*, *Novgoroda*, *Pītera piļsāta* u.c.), vizuālās, arhitektoniskās, funkcionālās un ģeotelpiskās iezīmes, bet īstenojas izvērstākās metaforiskās gleznās, kas ļauj identificēt pilsētvides kodus ne tikvien kultūrvēsturiskā, bet arī mitoloģiskā dimensijā. Kultūrvēsturiskā griezumā uzmanību piesaista pilsētu apzīmējošās leksēmas un pilsētu nosaukumi, pilsētas kā izglītības, nodarbinātības un tirdzniecības centra funkcijas, pilsētu nozīmīgākās būves un iestādes, pilsētu atrašanās vietas un citas pilsētu raksturojošas iezīmes. Savukārt mitoloģisko pilsētas izpratni rāda ar to saistītie pārejas un iniciācijas rituāli, pilsētas kā svešas telpas atainojums, tās saikne ar mītiskiem personāžiem u. tml. Vienlaikus pilsētas koncepts ļauj spriest par pasaku izplatīšanos ietekmējošiem kultūrvēsturiskiem faktoriem, kā arī atklāj būtiskas pasaku vēstījuma formulas un paņēmienus, ko iespējams skatīt ne tikai vēlākā posmā pierakstītās latgaliešu pasakās, kas pieejamas LFK digitālajā arhīvā *garamantas.lv* (vismaz 80 teksti) un vēlākos izdevumos, bet arī salīdzinājumā ar citiem latgaliešu folkloras žanriem, piemēram, mīklām, parēmijām un rituālajām izdarībām.

Daudzveidīgās pilsētas koncepta atklāsmes ļauj folkloru skatīt kopsakarā ar tādiem antropoloģiski saistošiem jautājumiem kā dzimumu sociālās lomas un funkcijas, lauku un urbānās kultūras kontinuitāte un mijiedarbība, tradicionālās vērtību sistēmas prezentācija un transformācija.

Laine Kristberga

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

laine.kristberga@lulpmi.lv

Līna Birzaka-Priekule

Latvijas Mākslas akadēmija

Lina.priekule@gmail.com

Mākslas dienas Rīgas pilsētvīdē vēlīnā sociālisma periodā

Pievēršoties mākslas notikumiem Rīgas pilsētvīdē un analizējot Mākslas dienu (1985–1989) norises, priekšlasījuma centrā ir mākslas procesu dinamika Latvijas mākslas un kultūras vīdē. 20. gadsimta 80. gadi ir Latvijas neatkarības atgūšanas vēsmu periods. Arī mākslas vīdē jaušamas pārmaiņas, tas konstatējams gan žanriskajā daudzveidībā, gan aplūkoto tēmu un kontekstu ziņā. Daudzi Mākslas dienu pasākumi notiek Rīgas pilsētvīdē, kur skatītāji ir ne tikai mērķtiecīgi atnākusi publika, bet arī nejauši garāmgājēji. Izmantojot spēcīgus simbolus un tēlu alegoriju, kā arī performatīvo mākslu instrumentāriju, mākslinieki uzrunā skatītājus demokrātiskās valsts iekārtās ierastā formā – drosmīgi un tieši. Tiks meklētas atbildes uz jautājumiem, kā tas vērtējams padomju iekārtā un kādas ir sociālā un mākslas aktīvisma iezīmes.

20. gadsimta 80. gadu otrajā pusē, kad Padomju Savienības komunistiskās partijas ģenerāļsekretārs Mihails Gorbačovs pakāpeniski izvērsa perestroikas politiku, Baltijas valstīs sākās Trešās atmodas un Dziesmotās revolūcijas procesi, kas lielā mērā norisinājās tieši publiskajā telpā. Par to liecina pašiniciētas sociālās mobilizācijas norises – pulcēšanās, gājieni, kopīgas aktivitātes. Pieaugot individuālas rīcībspējas potenciālam, Padomju Savienības “mūrī” kā hierarhiski kontrolētā sistēmā parādījās aizvien lielākas plaisas. Tas radīja sociāli politisku klimatu, kurā ideoloģijas piesātinātā vīdē kļuva arvien poraināka, pieļaujot dažādas totalitāram režīmam deviantas nobīdes, piemēram, situācijas, kurās mākslas un kultūrvidē netika skrupulozi cenzētas un māksliniekus nesodīja par to, ka tie atļāvās paust sociālpolitiski kritisku nostāju savos mākslas darbos.

Padomju sistēmas kritika, indivīda un varas attiecību izvērtējums kļuva par nozīmīgu pārmaiņu laika izteicēju. Laine Kristberga un Līna Birzaka-Priekule pēta, kā šī kritiskā nostāja, izmantojot performatīvus instrumentus, ienāk Rīgas pilsētvīdē Mākslas dienu notikumos laika periodā no 1984. līdz 1988. gadam, pievēršot uzmanību arī afektīviem pieredzes un mijiedarbības modeļiem attiecībās ar skatītāju. Procesā balstītos mākslas darbus pētnieces aplūko kā piemēripētes gadījumus, kas liecina par pāreju no totalitārajam režīmam raksturīgo kolektīvās pieredzes formātu oficiālajās parādēs, demonstrācijās un svētkos uz demokrātisku mākslinieciskās ekspresijas formu.

Janīna Kursīte, Ingus Barovskis

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte

kursite@hotmail.com; ingus.barovskis@lu.lv

Laucinieks pilsētā: individuālā pieredze lauka pētījumu materiālos

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes veiktajos lauka pētījumos viena no personīgās pieredzes stāstos skartajām tēmām ir pilsētas pirmais apmeklējums. Pieredze ar ierašanos pilsētā tiek vērtēta binārajās opozīcijās. Laucinieka skatījumā pilsētā dominējošais ir troksnis iepretī lauku klusumam, ielām un ēkām samudžināta telpa iepretī laukos labi pārredzamajai videi. Līdz ar to laucinieks, ierodoties pilsētā, uztver to kā labirintu, kurā likumsakarīga ir maldīšanās un izejas meklēšana. Pilsētnieku valoda (runa) laucinieku vērtējumā ir pārāk ātra, svešādiem vārdiem un teikumiem piebārstīta, tāpēc tajā jāiejūtas gluži kā telpu labirintā. Lauciniekus pārsteidz un dažkārt pieviļ atšķirība etiķetē (sasveicināšanās, darīšanu kārtojuma veids). Laucinieks, ierodoties pilsētā, izjūt atšķirību ēdienu un dzērienu klāstā un to garšās. Ekspedīcijās, kas norisinājās pirms divdesmit gadiem, vecākās paaudzes lauku cilvēki stāstīja par pilsētā pirmoreiz ēstajiem tomātiem, kabačiem, banāniem, ananāsiem u. c., kas sākotnēji radīja pretīguma un bezgaršības sajūtu. Dodoties uz pilsētu, pieredzējušāku lauku kaimiņu vai radu tradicionāls brīdinājums ir bijis uzmanīties no krāpniekiem. Virkne ievāktu stāstījumu ir par viltus krāpniekiem un par krāpšanu no pavisam negaidītas puses. Neērtības izjūtas lauciniekiem ir par atšķirībām apgērbā līdz ar vēlmi no tām drīzāk atbrīvoties.

Daudz un dažādās sastaptās un piedzīvotās atšķirības starp laukiem un pilsētu vispārināmas dihotomiskā pretstatā: elle – paradīze. Iepazīstot pilsētu un tās iespējas labāk, pretstats pakāpeniski mazinās un pazūd, paradīze un elle mainās vietām. Laucinieki visiem spēkiem tiecas uz pilsētu, saredzot tur labākas iespējas karjerai, ērtākus sadzīves apstākļus. Pateicoties tam, ka gadu gaitā atšķirības starp lauku un pilsētas dzīvi jūtami mazinājušās, pēdējos gados ekspedīcijās ievāktajos personīgās pieredzes stāstos tēma par saskari ar pilsētu pazudusi.

Otto Kenga

Latvijas Kultūras akadēmija

otto.kenga@gmail.com

Astoņstaru zvaigznes reprezentācijas 1934.– 1940. gadā publikajās iekš- un ārtelpās

Astoņstaru zvaigznes attēlojumi ieņem nozīmīgu vietu Latvijas kultūrvēsturē. Tie ir klātesoši nacionālās atmodas kustības posmā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, plaši pārstāvēti 20. gadsimta pirmās puses vizuālajā mākslā, dekoratīvajā mākslā un daiļamatniecībā, apcerēti zinātniskajā un populārzinātniskajā literatūrā un periodikas rakstos kā Latvijā, tā trimdā, bijuši svarīgi Latvijas neatkarības atgūšanas laikā 20. gadsimta 80. gadu beigās un 90. gadu sākuma. Mākslinieki ir plaši izmantojuši etnogrāfiskās zīmes, kas radīja priekšstatu par jaunās valsts vizuālo valodu un faktiski kļuva par kodiem, kas uzrunāja skatītāju.

1934.–1940. gadā kultūrai un mākslai bija jāveicina nacionālā pašapziņa un jāaudzina sabiedriskā doma, paužot Kārļa Ulmaņa režīmam aktuālos naratīvus. Skatuvisko ietēru gatavošana lielām izrādēm pilsētvidē, publisko ēku rotāšana nacionālajos svētkos, sabiedrisko telpu interjeru veidošana – šādi vērienīgi uzdevumi tika uzdoti šī perioda gleznotājiem-dekoratoriem. Astoņstaru zvaigzne parādās Rīgas pilsētas ēku eksterjeru izdaiļojumos par godu Vienības dienai un it īpaši spilgti Latvijas divdesmitgadei. Iekštelpās – tā rotāja Lielās ģildes ēku, aviācijas un armijas virsnieku klubus, vairākas skolas, Siguldas Rakstnieku un žurnālistu pili, kā arī Rīgas pils vārtus. Minētās astoņstaru zvaigznes reprezentācijas ir iespējams saistīt ar mākslinieku Anša Cīruļa, Niklāva Strunkes un Jēkaba Bīnes vārdiem.

Ņemot vērā, ka Kārļa Ulmaņa režīms balstījās uz ideju par "atjaunoto latviešu valsti", varētu sagaidīt, ka auseklītis tieši iekļausies šādā atjaunotnes ideoloģijā, tomēr drīzāk tas turpina iepriekšējā posma dažādu mākslinieku piekopto praksi un simboliskās nozīmes, proti, raksturojot "latviskumu", "tautiskumu" vai tiešāk saistoties ar nacionālo simbolu vēsturi. Jau iepriekš uzsāktie "latviskās" mākslas meklējumi, studējot un radoši izmantojot etnogrāfiskos materiālus, Ulmaņa režīma laikā savijās ar ideoloģijas "nacionālā stila" uzstādījumiem, kas, protams, nevarēja būt konkrēti no stilistikas viedokļa. Lai gan pētniecībā ir novērojama tendence astoņstaru zvaigzni izvīzīt par vienu no Kārļa Ulmaņa režīma vadošajiem simboliem, tomēr ar tās palīdzību veidotais vēstījums galvenokārt bija "latviskā" reprezentācija, vien retumis saistot astoņstaru zvaigzni ar citām laikmetam raksturīgām konotācijām.

Lauku un pilsētvides tradīciju saskare dziednieku praksēs mūsdienās

Lauku un pilsētvides tradīciju saskare latviešu folkloras un etnogrāfijas dokumentēšanā un pētniecībā iezīmējās jau nacionālā romantisma ideju uzplaukuma laikā 19. gadsimta otrajā pusē. Nošķirtu vēstījumu pastāvēšana lauku un pilsētas kultūrvides interpretācijās turpinājās starpkaru un padomju varas periodā un saskatāma arī nesenajos pētījumos. Nereti dalījums kalpojās vienas – visbiežāk lauku – vides izcelšanai un detalizētai izpētei, pilsētas tradīcijām atvēlot vien pretstata vai vispārināta salīdzinājuma lomu. Šādu pieeju uztur un nodrošina uzskati par latviešu kultūru, kas sakņojas zemnieku sabiedrībā un kas savu attīstības augstāko punktu un pilnbriedu sasniegusi idealizētā pagātnē.

Arī buramvārdu un tautas ārstniecības pētījumos uzmanība senāk bijusi pievērsta galvenokārt lauku videi un tradīcijas attīstībai tajā, mazāk aplūkota un vērtēta pilsētvides loma un nozīme ieražu bagātināšanā un dažādošanā. Mūsdienu pētījumos pilsētvidei tiek pievērsta arvien lielāka vērība. Vārdošanas tradīciju izpētē, no vienas puses, joprojām ir nozīmīgs tradīciju cilmes un ilgstamības jautājums, kas saistīts ar pagātnes un tagadnes interpretācijām gan pētnieku, gan praktiķu vidū, no otras puses, pētnieki arvien vairāk pievēršas tradīciju vides sarežģītās uzbūves un komunikācijas tīklojumu izzināšanai tagadnes griezumā un autoetnogrāfiskās pieejās.

Priekšlasījums sniedz ieskatu tautas ārstniecības tradīcijās mūsdienās, analizējot divu dziednieku prakses Rīgā, kas ir ne tikai administratīvais un ekonomiskais Latvijas viduspunkts, bet arī jaunradītu dziedniecības tradīciju un to variēšanās centrs. Katram no dziedniekiem ir atšķirīga tradīciju mantošanas pieredze, citāda pieeja komunikācijā ar klientiem, kā arī individuāls darbības veids. Tomēr abus vieno pilsētvide, kurā tie katrs veido savu dziednieka profesionālo praksi. Dziedniecības tradīciju izmaiņas un jaunievedumu izplatību nodrošina gan pati pilsētvide un tās sabiedrība, gan arī interneta digitālās platformas un sociālo tīklu izmantošana, kas dziedniekiem mūsdienās sniedz plašākas darba, izglītības un komunikācijas iespējas nekā vēl nesenā pagātnē, piemēram, 20. un 21. gadsimta mijā.

Māra Mellēna

Valsts izglītības satura centrs

mara.mellena@visc.gov.lv

Folkloras festivāls pilsētvidē

Folkloras festivāls kā mūsdienīga tradicionālās kultūras izpausme pilsētvidē, dažādu lokālo tradīciju un folkloras žanru pārstāvēniecība – telpiskie mērogi, skaņu ainavas un priekšnesuma ierobežotība laikā. Folkloras festivāls (svētki) kā tradicionāla un vienlaikus elastīga kultūras forma, kuras organizatoriskās un funkcionālās struktūras ir ar lielu variabilitātes potenciālu un vienlaikus ar tradīcijai raksturīgu kodolu un noturīgumu. Referāts sagatavots, izmantojot starptautiskā folkloras festivāla “Baltica” un bērnu un jauniešu folkloras festivāla “Pulkā eimu, pulkā teku” sagatavošanas un rīkošanas pieredzi (1989–2022).

Folkloras svētku notikumu pilsētvidē var aprakstīt kā līdzdalības un performances kombināciju publiskā kontekstā. Folkloras svētku vērsums uz iesaisti un līdzdalību, kas realitātē sastopas ar skatuves priekšnesuma diktētu normatīvo modeli. Dažādi festivāla notikumi ar atšķirīgu iesaistīšanās iespēju (koncerti, meistardarbnīcas, ieražu un nemateriālā kultūras mantojuma vērtību demonstrējumi). Svētki mazpilsētā un galvaspilsētā – līdzdalības motivācija un vērtība, klātbūtne un virtuāla klātbūtne.

Svētki sapulcina dalībniekus, un, svinot svētkus, sabiedrība vai tās daļa svin pati sevi, tāpēc komunikācija notiek gan ar un ap tagadnes aktualitātēm, gan ar šai sabiedrībai nozīmīgu pagātnes mantojumu. Tas, kas svētkos notiek un kāpēc notiek, attiecas uz grupas kopīgo pieredzi un šīs pieredzes daudzveidīgām interpretācijām. Tikpat svarīga dimensija ir individuāla līdzdalība un personiskā svētku pieredze, kas veido svarīgu identitātes daļu. Svētki ir tie, kas vieno, radina pie savstarpējas saskarsmes, pie tam piedāvājot dažādas komunikācijas formas (saziedāties, kopīgi muzicēt, dejot utt.), kuru ideālais mērķis ir saprašanās, saskaņa un vienošanās kopīgā prieka piedzīvojumā. Svētki ir sava veida izgaismojums, kurā kaut kas kļūst redzams, dzirdams, izjūtams un pārdzīvojams. Šie saskaņas meklējumi ir iespējami katram, kas izvēlējies piedalīties, taču tie ir jākopj un jāattīsta praktizējot. Jākopj svētku ietulkošanas, iedzīvināšanas prakse, jo kultūra izpaužas interpretējošā aktualizācijā, tā pastāv tulkojumā, uz robežas arī pilsētā.

Uģis Nastevičs

Latvijas Universitāte; Latvijas Kultūras akadēmija

jpn@inbox.lv

Latvijas un latviešu tēls japāņu tviterī: pieredze pilsētā

Mikroblogošanas vietnē "Twitter" – tāpat kā Vikipēdijā – lasījumu ziņā japāņu valoda (21 miljards) ir otrā visvairāk lietotā pēc angļu (42 miljardi) valodas no kopējā pasaules valodu lietojuma (pavisam 118 miljardi tvītu 2021. gada pētījumā). Latvijas un latviešu tēlu veido sociālo vietņu saturs. Tviterī vien no tā izveides 2006. gadā līdz 2022. gada janvāra sākumam publicēti 467012 ieraksti japāņu valodā ($\approx 1\frac{3}{4}$ Dainu skapji), kas satur vārdus *Latvija* vai *latvieši*. Šī pētījuma – kas ir daļa no valodniecības un literatūrzinātnes nozares mitoloģijas apakšnozarē topošā promocijas darba "Latvijas un latviešu tēls japāņu tviterī: mītu un realitātes atspoguļojums" – mērķis ir analizēt, kā japāņu valodā rakstošā tvitera sabiedrība, uzturoties Latvijā vai pastarpināti saskaroties ar Latviju un latviešiem, atspoguļojusi savu pieredzi pilsētā. Pilsētas atslēgvārdus (町, 街, 市, 都) saturošu tvītu (kopumā 36803) izpētē lietotas divas metodes: kvantitatīva dabiskās valodas apstrāde ar sentimenta analīzi (*oseti*) un kvalitatīva satura analīze.

11029 tvītus publicējuši neslēpti botu konti. Tiem ir periodiski tiražēts vienveidīgs saturs, piemēram, aprakstot tā brīža vietējos laikapstākļus; vietas, kur todien dzimušas vēsturiskas personas; viktorīnā vaicājot valstu galvaspilsētu nosaukumus u. tml. No atlikušajiem 25774 atskaitot tādus, kuri satur atbildes uz neslēpto botu kontu tvītiem, paliek turpmāk analizējami 25685 tvīti. Vairumu no tiem var pirmšķietami pieņemt par īstiem, t. i., autentisku lietotāju publicētu saturu. Sentimenta analīzē 2869 tvīti novērtēti kā negatīvi ($N < 0$; tostarp ar $-2,5$ un zemāk novērtēts 61), 7361 novērtēts kā neitrāls ($O = 0$), bet 15455 novērtēti kā pozitīvi ($P > 0$; tostarp ar $+2,5$ un augstāk novērtēti 734) tvīti. Tuvāk iepazīstot, kas pilsētvidē izpelnījies uzmanību, satura analīzē atklājas, kas šķitis saistošs, patīkams un interesants, kas tvītu autoru uztverē raisījis negatīvas reakcijas, kādi faktori to noteikuši. Tādējādi pētījums sniedz ieskatu gan par labajām praksēm, gan par to, kas uzlabojams līdzšinējā saskarsmē un viesu pieredzē Latvijā, eventuāli sekmējot arī turpmāku tūrisma attīstību un valsts tautsaimniecības izaugsmi kopumā.

Rīgas flanērisms: Valtera Benjamina "Stereoskops" un Jāņa Sudrabkalna "Ieslodzītie gaiļi"

Eiropas modernisma prozā, it īpaši starpkaru laikā tapušos darbos, izplatīta ir flānerie jeb dīkdienīga klaiņošana kā rakstības metode. Šādi modernitātes pilsēta apgūta tādos hrestomātiskos darbos kā, piemēram, Luija Aragona "Parīzes zemnieks" (1926) un Andrē Bretona "Nadja" (1928). Pirmais no tiem spēcīgi ietekmējis vācu filozofu Valteru Benjaminu, kura eksperimentālajā un latviešu režisorei Asjai Lācis veltītajā īsprozas darbā "Vienvirziena iela" (1928) atrodams arī Rīgas tirgus apraksts. Šajā tekstā, kura nosaukums ir "Stereoskops", Benjamins izmanto literārās montāžas tehniku, lai parādītu, kā viņu iespaido viens no flanēšanas galvenajiem stāvokļiem, proti, kapitālisma fantasmagorija. Tāpat jāmin, ka Benjamins Rīgu uzlūko 19. gadsimta acīm – stereoskops ir tieši šī vēsturiskā laika tehnika, savukārt savu ierašanos Rīgā Benjamins apraksta Šarla Bodlēra manierē, uzsvērdams pilsētas spēju šokēt subjektu.

Stila un filozofisko uzstādījumu ziņā atšķirīgs ir Jāņa Sudrabkalna mēģinājums aprakstīt Rīgas tirgu miniatūrā "Ieslodzītie gaiļi", kas iekļauta 1937. gadā izdotajā krājumā "Viena bezdelīga lido". Sudrabkalna teksts ataino nevis flanēšanā iegūtu pārsātinājumu, bet gan pievakares melanholisko un rēgaino tukšumu. Pretēji Benjamina vērojumam Sudrabkalna tekstam nav saistības ar kapitālisma reprezentāciju, tā vietā Sudrabkalns piedāvā izteikti romantizētu pilsētas tēlojumu, kurā subjekts, šķiet, ir brīvs no politiskajiem un ekonomiskajiem modernitātes faktoriem.

Referātā iecerēts Benjamina un Sudrabkalna flanēšanu aplūkot plašākā modernisma literatūras kontekstā un salīdzināt viņu izmantotās tehnikas modernās pilsētas reprezentācijā. Salīdzinājuma pamatu nosaka fakts, ka abi rakstnieki strādā ar miniatūras formu, kas modernisma pētniecībā tikusi saistīta ar flanērismu. Benjamina un Sudrabkalna tekstu sastatījums ļauj arī izmantot 21. gadsimta pētījumus par modernisma saikni ar urbanitāti un jaunajām tehnoloģijām, no kurām Benjaminam vissvarīgākā bijusi fotomontāžas spēja fragmentēt laiku un telpu.

Dzīvot pilsētā: nostāsti un atmiņas par ikdienu Pārdaugavā

Pirmie mūsdienu pētījumi par moderno urbāno jeb pilsētas dzīves stilu (veidu), tā ietekmi uz indivīdu, sociālajām grupām, dabu u. tml. tapuši 20. gadsimta pirmajā pusē, kad pētnieki mēģinājuši atbildēt uz jautājumu – ko nozīmē dzīvot pilsētā? Kādas ir urbānā dzīves stila iezīmes? Kas ir urbānisms? Kā tas iekļaujas modernās dzīves kontekstā? Kādas ir pilsētnieka domāšanas īpatnības? Pilsētas pētniecībai ir bijusi nozīmīga loma mūsdienu folkloristikas paradigmas tapšanā. Kopš 20. gadsimta 60.–70. gadiem folkloristi aizvien fokusētāk pievērsās ne tik daudz pagātnes liecību pētniecībai nomaļās grupās, kas līdz tam pārstāvēja tautas senāko tradīciju, cik aktuālajām un tradicionālajām norisēm pilsētas vidē. Tas tika uztverts kā pētniecisks pagrieziena punkts. Līdzās folkloras vākumiem par pilsētu, pieauga to pētījumu skaits un tekstu kopums, kas rodas pilsētā – pilsētnieku pašu stāstītais un stāsti par pilsētniekiem.

Referātā tuvāk tiks aplūkoti (folkloras) teksti, kas iegūti Latvijas Zinātnes padomes projekta “Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas un vietas mantojums” (2021–2023) ietvarā. Tā ir pētniecības iniciatīva, kuras uzmanības centrā ir npublicēti parastu cilvēku stāstītie un rakstītie naratīvi un atmiņas, kas manifestējas kā dzīvesstāsts, tā fragmenti vai epizodes. Fokusējoties uz kāda atsevišķa teicēja ikdienas pieredzi pilsētā (Pārdaugavā), var nonākt pie naratīva – teikas, nostāsta, anekdotes, spoku stāsta, urbānās leģendas, kas sniedz arī detalizētākas kultūrvēsturiskās zināšanas par Pārdaugavas pieredzēšanu ikdienišķās situācijās. Metodiski teicēja dzīve (parasti kāds posms) tiek uztverta kā pētnieciska vienība, kas sniedz pieturas punktus un ir avots plašākam un vispārīgākam aprakstam, piemēram, par dzīvi Rīgas Pārdaugavā 20. gadsimta 70. gados. Pilsētas naratīvi tika iegūti Rīgas Pārdaugavas apkaimēs, lietojot dažādas folkloras dokumentēšanas metodes. Starp tām – lauka pētījums, kvalitatīvas daļēji strukturētās intervijas, stāstu vakari, kuros apkaimju iedzīvotāji tika aicināti pastāstīt par ikdienu kādā no Pārdaugavas apkaimēm, un iedzīvotāju rakstīti naratīvi, kas tapuši tiešsaistē (garamantas.lv). Dokumentētie nostāsti un atmiņas ļauj problematizēt virkni jautājumu. Piemēram, vai pilsētas naratīvi atšķiras no klasiskās (laukos ievāktās) folkloras? Kas notiek ar dažādiem tekstiem pilsētā, un kā dažādi pilsētā radītie teksti un pieredzes funkcionē atšķirīgās pilsētas vidēs? Vai klasiskā folklorā transformējas (un kā?) vai izzūd? Vai tās vietā radušies un rodas jauni (vai pārveidoti) teksti, kas no jauna konceptualizē pilsētas telpu, vēstot par urbānajam dzīvesveidam īpatnējo un vietai raksturīgo?

Guntis Pakalns

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

1859@inbox.lv

Ieskats Šampētera etnogrāfijā

Šampēteris ir Rīgas apkaime Pārdaugavā starp Zolitūdi, Spici un Zaslauku. Privātmājā šeit dzīvoju gandrīz 40 gadus, bet vēl nejutos kā vietējais. Man patīk Jaungada naktī uzkāpt uz šķūnīša jumta un vērot uguņošanu, salīdzināt to ar iepriekšējiem gadiem – cik daudzi vēl dzīvo pēc "Krievijas laika", kādi cilvēki te uzbūvējuši jaunas mājas, cik daudz naudas šogad ir munīcijas pirkšanai. Gandrīz 30 gadus katru vakaru eju pastaigā ar suni, apzināti un neapzināti vērojot cilvēkus, vietas un pārmaiņas. Liekas, apkārtnes suņus pazīstu labāk nekā cilvēkus. Vēl šeit dzīvo eži, pīles, agrāk bija arī kazas un zirgi. Pavasaros dzied lakstīgalas. Katrā gadalaikā ir savi darbi, savas smaržas, noskaņas un sajūtas. Cauru gadu man jāuztur kārtībā ietve pie mājas – ziemā ielu tīrāmās mašīnas atkal un atkal sastumj sniegu uz ietves, tā parādot, ka auto ir svarīgāki par cilvēkiem. Nemainīgais – ir vietas, kur milzu peļķes uz ielas ir gadu desmitiem, kur ietves vidū ir elektrības stabi, kur notiek auto avārijas. Pārmaiņas – vecās mājas tiek pārbūvētas vai nojauktas, brīvie zemes gabali apbūvēti, dažas ielas asfaltētas, parādās lielveikali. Mainās iepirkšanās vietas un cilvēku paradumi. Vai mainās mana un manu bērnu komunikācija ar šī rajona cilvēkiem? Vai varu šeit saglabāt savu mazpilsētas iedzīvotāja identitāti? Kā jūtos šeit kā kājāmgājējs, auto braucējs un riteņbraucējs? Kā šis rajons, ko norobežo dzelzceļa loks, savienojas ar citām Rīgas apkaimēm? Kādas ir šīs teritorijas plānojuma un sociālās problēmas, vai redzu tām risinājumu? Vai pastāv Šampētera iedzīvotāju identitāte? Ko savā apkaimē fotografēju un ko ne? Kā manis vērotā pilsētas etnogrāfija atšķiras no tradicionālās "lauku" etnogrāfijas? Referātā, kas pieder pie autoetnogrāfijas žanra, iecerētas arī pārdomas par šīs refleksīvās pieejas iespējām un ierobežojumiem.

Olga Senkāne

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija

olga.senkane@rta.lv

Kapsēta pilsētā: kultūrsemiotisks ieskats Rēzeknes ebreju kapu dekoratīvajā grafikā

Pētījuma uzmanības fokusā ir Latgales ebreju kapu kultūra – semiotiska neverbālo zīmju analīze ar vienas kapsētas piemēru – Rēzeknes ebreju kapsētu. Tā ir viena no lielākajām un senākajām ebreju kapsētām Latgalē (1786).

Semiotiķa uzdevums ir noteikt, kas zīmju veidošanā un atlasē atbilst cilvēka dabai un kas kultūrai jeb domāšanas instrumentārijam, ko lieto noteikts kolektīvs (Umberto Eko). Vietējo ebreju kapu dekoratīvajā grafikā izmantoto zīmju cilme drīzāk ir kultūras noteikta ar mērķi saglabāt, kopt un reprezentēt kolektīvam raksturīgo. Atkarībā no tā, vai viens un tas pats priekšmets šķiet eksotisks vai ierasts, var izcelt pavisam citas īpašības, proti, zīmju atpazīšanas priekšstati var atšķirties. Mūsdienu Latgales ebreju kapakmeņu dekoratīvajā grafikā bieži var redzēt gan menoru, septiņu žuburu svečturi, gan Hanukas svinībām paredzēto deviņu žuburu svečturi. Ortodoksālajā jūdaismā tiem ir atšķirīga nozīme, bet Latgales ebreju atceres kultūrā šī atšķirība nivelējas.

Ebreju kultūra Latgalē jau ievērojamu laiku ir bez valodas, būtībā valoda ir kļuvusi par dekoratīvu rituāla zīmi bez reāla lietojuma, lielākoties – ar simboliski reprezentatīvu nozīmi. Valodas zīmju lietojums demonstrē valodu lietojuma tendences, ievērojot attiecīgajam laikmetam (Krievijas impērija, Latvijas Republika, padomju laiks, Trešās atmodas un neatkarības gadi) raksturīgo valsts valodas politiku. Ziņojumu valoda un apjoms visvairāk atkarīgs no piemiņas plāksnes uzstādīšanas laika un adresāta. Pēc holokausta no kapakmeņiem pakāpeniski izzūd jidišs, kas liecina par šīs valodas pratēju skaita sarukumu. 20. gadsimta 70. gados prioritāra loma tiek atvēlēta ziņojumam krievu valodā. Savukārt 21. gadsimta sākumā uzstādītie kapakmeņi jau uzrāda krievu valodas absolūto pārsvaru gan Rēzeknes ebreju savstarpējā, gan saziņā ar dominējošās kultūras tradīcijas nesējiem.

Rēzeknes ebreju kapakmeņu neverbālās zīmes ar tēlainu pārneseņu ietver attiecīgas etniskās grupas kultūras kodējumu, tas ir, gandrīz tikai tradicionālo grafisko zīmju izvēle saistās ar perifērijā nonākušās kultūras pašapliecinājumu un pašprezentāciju laikā, kad aiz zīmes vairs nav reāla objekta, bet tikai tā tēls.

Una Smilgaine

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts

una.smilgaine@gmail.com

Vietas izjūta Lucavsalā: Gunāra Indriksona piemērs

Lucavsala atrodas teju pašā Rīgas centrā, no tuvējām pilsētas apkaimēm to dabiski nodala Daugavas ūdeņi. Pieminot salu dažādos tūrisma ceļvežos, periodikā, mākslas notikumos un arī zinātniskos pētījumos, priekšplānā visbiežāk izvirzās ģimenes dārziņi un to kopēji, otrajā plānā atstājot vietējos iedzīvotājus. Projektā "Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas un vietas mantojums" 2021. un 2022. gadā Lucavsalā notika lauka pētījumi: tika aptaujāti gan dārzkopji, gan pastāvīgie iedzīvotāji, fotogrāfijās un audioierakstos fiksējot pieredzes stāstus par dzīvi Lucavsalā.

Referāta uzmanības centrā būs Gunārs Indriksons (1940) un viņa pieredzes stāsts. Būdams viens no nedaudzajiem vietējiem iedzīvotājiem, kurš dzimis un mūžu pavadījis Lucavsalā, viņš Latviešu folkloras krātuves Autobiogrāfiju krājumam nodevis savas mammas Zelmas Indriksones (1906–1990) dienasgrāmatas. Tajās atspoguļota dzīve Lucavsalā no 1954. gada līdz 1990. gadam. Pēc mātes nāves dzīves pierakstīšanu sāk arī Gunārs, turpinot to vēl joprojām. Teicēja vietas izjūtu Lucavsalu ietekmē gan īpatnā ģeogrāfija, proti, zināma nošķirtība no pārējās pilsētvides un spēcīga "dabas elementu" klātbūtne, gan personiski dzīves notikumi, gan arī Lucavsalas vēsture.

Vietas izjūta ir jēdziens, kas raksturo fundamentālas attiecības starp cilvēkiem un vietām, tās ir fiziskas un emocionālas saiknes, ko ietekmē pieķeršanās un piederība kādai konkrētai vietai. Dienasgrāmatā un vairākās apjomīgās intervijās ar Gunāru Indriksonu atklājas nozīmīgas detaļas, kas formē teicēja vietas un identitātes izjūtu, tās visas centrējas ap Lucavsalu. Viņa personiskais vēstījums atšķiras no dārzkopju pieredzes stāstiem un aizsākas jau ar teicēja vecāku ierašanos salā 20. gadsimta 20. gados. Tādējādi, kļūdamā par mājām, Lucavsala iemanto citādu pieķeršanos un nozīmi.

Praktiskā pilsētu pētniecība un eksperimentāla urbānās pieredzes veidošana – arhitektūras vasaras skolas

Praktiskā pilsētu pētniecība un jaunas urbānās pieredzes veidošana īslaicīgu telpisku eksperimentu veidā – tā varētu raksturot arhitektūras vasaras skolu tradīciju, kas attīstījusies par patstāvīgu arhitektūras pedagoģijas metodi. Vasaras skolas kā reālā laika projekti ir pieeja, kas, veidojot partnerības un paplašinot izglītības iestāžu institucionālās robežas, dažādos formātos tiek īstenota daudzās arhitektūras un dizaina skolās. 2008. gadā arhitekti un pedagogi Džeina Andersone un Kolins Prīsts uzsāka *Live Projects* programmu Oksfordas Bruksa universitātes Arhitektūras skolā un ir līdzdibinātāji *Live Projects Network* tiešsaistes katalogam. Tā ir platforma, kas savieno studentus, pedagogus, klientus, praktiķus un pētniekus un, apkopojot labas prakses piemērus, veicina šīs pieejas izmantošanu arhitektūras izglītībā, praksē, kā arī veido uzziņas bāzi pētniecībai.

Referāta pamatā ir autore pieredze, īstenojot piecus urbānās "iejaukšanās" projektus vasaras skolu formātā. Katrs no tiem bijis veltīts noteiktai tēmai un atšķirīgas novietnes izpētei. Vasaras skolu laikā, analizējot vietas kultūrvēsturiskos fona aspektus, caur eksperimentiem, testēšanu, praktisku projektēšanas un darišanas pieredzi, izmantojot līdzdalības un starpnozaru sadarbības metodes, kā arī plānošanas sociālo dimensiju, notiek "iejaukšanās" pierastajā pilsētvidē. Veidojot 1:1 mēroga modeļus īslaicīgu dizaina un arhitektonisko risinājumu veidā, var mainīt kādu vietu un gūt priekšstatu par tās nākotnes potenciālu. Šīs intervences var uzskatīt par vietrades pilotprojektiem, lai "atvērtu" un iedzīvinātu kādu teritoriju, analizētu telpu izmantošanas iespējas, aktivizētu vietējo kopienu, pulcētu pasākuma dalībniekus, veidotu iekļaujošu un pieejamu vidi.

Vasaras skolas formātā tiek sapludinātas dažādas telpisko prakšu jomas, tam raksturīga neparedzamība un atvērtība negaidītiem risinājumiem. Tā ir īpaša zināšanu ieguves un prakses forma – taustāma, vizuāla un pieredzē balsīta. Savukārt projekta piesaiste realitātei, to īstenojot saistībā ar noteiktu pasākumu, ļauj iegūt tūlītēju atgriezenisko saikni un novērtējumu arī no lietotājiem. Referātā tiks analizēta autore veidoto vasaras skolu praktiskā un teorētiskā nozīme jaunas urbānās pieredzes radīšanā. Kas notiek, kad tiek dota iespēja paskatīties ar citām acīm uz ierasto pilsētvidi?

Piederība un pilsētas apguve kustībā “Nebijušu sajūtu restaurēšanas darbnīcas” mākslinieku loka tekstos, dziesmās un akcijās

Referātā tiks apskatīti dažādu laika posmu ar pilsētas perifēriju apzināšanu saistītie mākslinieku grupas “Nebijušu sajūtu restaurēšanas darbnīca” (NSRD) dalībnieku darbi – dzejoļi, akcijas un videofilmas. Referāts pievērsīsies performatīvām pilsētas apzināšanas formām un piederības izjūtas veidošanai procesuālās, kustības un laika dimensijas akcentējošās akcijās.

70. gadu beigās un 80. gadu sākumā Jura Boiko un Hardija Lediņa “Dzeltenā pastnieka” un “Bolderājas” cikla dzejoļos un dziesmu tekstos atkārtojas dzelzceļa līnijas un garāmbraucošo vilcienu motīvs. Bolderājas dzelzceļš ir biogrāfisks atsauces punkts – vieta, kas atradās starp Lediņa un Boiko mājām. Dzelzceļa līnija, temporalitāte un multisensorie vides uztveres aspekti īpašu nozīmi iegūst NSRD akcijās “Bolderājas gājiens”. Avangarda mūzikas iespaidā aizsāktie 12 km garie gājieni gar Bolderājas dzelzceļa līniju tika atkārtoti gandrīz ik gadu laika posmā starp 1980. un 1987. gadu. Akciju norises centrā bija priekšpilsētas mainīgās ainavas vērojums, dzelzceļa līnijas akustiskā pieredze, gaismas un tumsas nomainīga gājiena gaitā un improvizētas darbības ar līdzīgi paņemtajiem vai atrastajiem priekšmetiem. Gājienu pieredze ir fiksēta katra gājiena fotodokumentācijā un atspoguļota Boiko un Lediņa Bolderājai veltītajos dzejoļos, kā arī 80. gadu sākumā ierakstītajā mūzikas albumā “Bolderājas stils”. Saskaņā ar arhitektūras teorētiķa Nīla Liča rakstā “Belonging: Towards a Theory of Identification with Space” izvirzīto tēzi, kolektīva performatīva darbība, atkārtojums un rituāls, elementi, kas ir klātesoši arī NSRD akcijās, ir faktori, kas ļauj veidot piederības izjūtu, sniedzot iespēju ar performances starpniecību “kolonizēt” noteiktu teritoriju.

Piederības un identitātes jautājumi ir skarti arī pirmajā Hardija Lediņa un Imanta Žodžika 1986. gadā filmētajā videoakcijā “Cilvēks dzīvojamā vidē”, kas satur gan analītisku, arhitektūras teorijā balstītu stāstījumu, gan performances elementus. Videofilmā tverts akcijas dalībnieku ceļojums un intervijas ar Rīgas jauno mikrorajonu – Mežciema, Purvciema, Zolitūdes un Ziepniekkalna – iedzīvotājiem. Aizkadra stāstījumā, kas mijas ar mūzikas skaņu celiņu, Hardijs Lediņš vērs uzmanību uz vēlinā funkcionālisma arhitektūras – jauno dzīvojamo rajonu būvniecības trūkumiem, rosinot pievērst uzmanību tādiem vides kvalitātes aspektiem kā piederība, intimitāte un individualitāte. Arī šajā darbā performance kalpo kā medijs, kas ļauj aktualizēt vides un piederības jautājumus.

Latviešu *flâneuse*: Tijas Bangas romāna “Sieviete” varones pilsētā

Aktrises un rakstnieces Tijas Bangas romānā “Sieviete” (1930) sastopami vairāki sieviešu tēli, kurus iespējams interpretēt kā *flâneuse* jeb urbānā tēla *flâneur* sievišķo ekvivalentu. Kā rakstījusi Lorina Elkina, šis tēls 19. gadsimtā iemiesoja figūru, kas baudīja vīrišķās privilēģijas, savu brīvo laiku un finansiālo neatkarību, to nesaistīja steidzami darbi un pienākumi. Romānā tās ir sievietes, kuras pavada laiku pilsētas publiskajā vidē dažādu motīvu dēļ, un viņām nereti seko vīriešu interese. Viņu vidū ir gan turīgas dāmas uz restorāna terases, gan izmisusi meitene, kura cenšas izdarīt pašnāvību, gan kundze ar raibu pagātnei, kas atgriezusies Rīgā pēc klejotāju gadiem, gan arī sapņaina precēta dāma, kas alkst pēc romantiskiem piedzīvojumiem. Pilsētas vide šai romānā kļūst par negaidītu satikšanos, likteņa pavērsienu un kaislību scēnu, turklāt Rīgas ainas vienā nodaļā tiek nomainītas ar modernisma literatūras galvaspilsētu Parīzi.

Tijas Bangas romāns atklāj problemātiskās attiecības starp dzimumiem pēc Pirmā pasaules kara, kad sievietes tiecas uz emancipāciju, neatkarību un arī radošu un emocionālu piepildījumu, taču vīrieši ne vienmēr gatavi akceptēt sievietes patstāvību, atrazdamies pagātnes aizspriedumu varā. Viena no romāna sižeta līnijām ir tā saucamais sapfiskais feminisms jeb attiecības starp sievietēm, kuras vēlas veidot ciešas saiknes ar citām sievietēm, nevis vīriešiem. Šī līnija akcentē emancipētās sievietes problemātisko stāvokli sabiedrībā, kad pārmaiņas sabiedrībā tika uzvertas gan kā iespēja, gan arī kā tradicionālo dzimumu lomu un ierastās pasaules kārtības apdraudējums. Romāna noslēgums piedāvā Bangas utopisko nākotnes vīziju: sabiedrības “sarūgtinātie” indivīdi apvienojušies lauku komūnā, kurā kopīgi strādā lauku darbus un brīvajā laikā pašizglītojas, tā atteikdamies no pilsētnieku dīkās laika pavadīšanas.

Mazie lielpilsētas naratīvi: Lucavsalties Zelmas Indriksones dienasgrāmatas

Līdzīgi kā Latvijas reģionos ir attīstīta novadpētniecība, mūsdienās galvaspilsētas iedzīvotāji arvien vairāk pievēršas Rīgas apkaimju vēstures, identitātes un pieredžu izzināšanai un popularizēšanai. Plašākai un arī starptautiskajai auditorijai Rīgas tēls pirmkārt asociēties ar pilsētas centru, vēsturisko arhitektūru, lielākajām nacionālajām kultūras iestādēm. Savukārt, citu Rīgas apkaimju izzināšana bieži notiek mazākā mērogā, balstoties vietējo iedzīvotāju un iestāžu grassroots iniciatīvās. Saskaņā ar mūsdienu naratīvu pētniecības pieeju (Bamberg 2006) šie "mazie stāsti" ir līdzvērtīgi dominējošajam pašvaldības, mediju un vēsturnieku veidotajam pilsētas portretam. "Mazie stāsti" atklāj neoficiālo un tiešās pieredzēs balstīto pilsētas uztveri.

Lucavsalia ir "mazattīstīta" Rīgas nomale, lai arī tā atrodas pavisam netālu no pilsētas centra, ūdeņu un satiksmes ceļu ieskauda. Arī vietējo iedzīvotāju acīs Lucavsalia īsti "nav Rīga". Lucavsalias pastāvīgie iedzīvotāji un dārznieki to sauc par salu, laukiem, ciemu un tamlīdzīgi. Ainava un dzīvošana tur krasi atšķiras no tā, ko var pieredzēt apdzīvotākās un trokšņainākās pilsētas daļās.

Latviešu folkloras krātuves Autobiogrāfiju krājumam nesen tika nodots unikāls materiāls – Lucavsalias pastāvīgo iedzīvotāju Zelmas un Gunāra Indriksonu dienasgrāmatas divās paudzēs, kas aptver laiku vismaz no 1954. gada līdz mūsdienām (Zelma pārcēlās uz Lucavsalu jau 1925. gadā). Šis referāts būs veltīts Lucavsalias un "Rīgas" pieredzēm Zelmas Indriksones (1906–1990) dienasgrāmatās, kuras viņa rakstījusi no 1954. gada ar pārtraukumu (1957–1963) līdz pat savas dzīves pēdējai dienai, aptverot lielu daļu padomju laika un Latvijas neatkarības atgūšanu. Līdzās personiskiem pārdzīvojumiem un salas dabas vērojumiem Zelmas dienasgrāmatas atklāj arī viņas subjektīvo Rīgas ģeogrāfiju, salas pārmaiņas un sabiedrību, padomju laika dzīves izaicinājumus un stratēģijas. Zelmas un Gunāra dienasgrāmatas un atmiņu pieraksti ne tikai veido pamatīgu Lucavsalias mutvārdu vēstures arhīvu, bet arī rosina piedalīties plašākā diskusijā par pilsētas un lauku nošķirumu un definīcijām.

LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts
Mūkusalas iela 3, Rīga, LV-1423, Latvija

info@lulfmi.lv
lulfmi.lv

Konferenci atbalsta Latvijas Zinātnes padomes projekts “Pieredze pilsētā: naratīvi, atmiņas, vietas mantojums” (Izp-2020/1-0096) un Valsts pētījumu programma “Identitāšu ainavas: vēsture, kultūra un vide” (VPP-LETONIKA-2021/1-0008).